

Kwaliteitsbewaking heeft meer aandacht en dat niet alléén omdat de politiek twijfelt aan de morele statuur van de balie. Prof. Leny de Groot schetst de intrigerende opgave van het omgaan met strijdige kernwaarden en ze wijst de plekken aan die moeten worden verstevigd – bij de voordeur, de achterdeur en ín de vertrekken van het huis van de Orde.

Bewaking van kwaliteit in het eigen huis

.....
L.E. de Groot-van Leeuwen
hoogleraar Rechtspleging te Nijmegen
.....

Een goede advocaat is vakbekwaam in technisch-juridische, morele en sociaal-psychologische zin. Hij beschikt over beroepstechnische én morele kwaliteiten. Zijn feitelijke beroepsmoraal, de normen en waarden die hij als richtlijn voor zijn handelen neemt, ligt dicht bij zijn ideale beroepsmoraal. Maar advocaten wenden zich ook naar het economische licht, zoals planten naar de zon,² en dat is soms onverenigbaar met de genoemde kwaliteiten. Gesteld wordt wel dat de morele kwaliteit van advocaten is afgenomen, zie onder anderen Teeven en Steinz in *Trouw*.³ Of dit juist is of niet, het denkbeeld laat de politiek niet onberoerd.⁴

.....
1. Prof. dr. L.E. de Groot-van Leeuwen is hoogleraar Rechtspleging aan de Faculteit der rechtsgeleerdheid van de Radboud Universiteit te Nijmegen.
2. Vgl. M.J. Osiel, 'Lawyers as Monopolists, Aristocrats and Entrepreneurs', in: *Harvard Law Review* 1990, p. 2009-2066.
3. Fred Teeven en Ton Steinz, *Trouw* 28 juni 2007.
4. Het rapport van de Commissie advocatuur, *Een maatschappelijke Orde* uit 2006, kan gezien wor-

.....
Onlangs zijn bovendien voorstellen gedaan voor hervorming van het tuchtrecht, gebaseerd op het rapport *Beleidsuitgangspunten wettelijk geregeld tuchtrecht* (2006).⁵ Het gaat om uniformering van het wettelijk geregeld tuchtrecht voor de vrije beroepen, waaronder de juridische vertrouwensberoepen als advocaat en notaris, maar ook beroepsbeoefenaars als veterinairen en loodsen. In het kabinetstandpunt van 7 december 2007 wordt onder andere gesteld dat concentratie van het hoger beroep van het tuchtrecht noodzakelijk is.⁶ Deze concentratie behelst één instantie voor hoger beroep voor vele sectoren, waaronder de advocatuur. De motieven voor deze uniformering liggen op het terrein van de consistentie van het overheidsbeleid ten aanzien van het tuchtrecht in het algemeen, de rechtsgelijkheid, de kenbaarheid van het tuchtrecht en de kwaliteit van de beroepsgroep. Hoe dit laatste gediend zou zijn, blijft echter onduidelijk.

.....
den als een gevolg hiervan. Den Haag: ministerie van Justitie, 24 april 2006.
5. Werkgroep tuchtrecht, *Beleidsuitgangspunten wettelijk geregeld tuchtrecht*, 7 december 2006.
6. TK 2007-2008, 29 279, nr. 61, p.6.

Uitschieters

Ook met dit recente voorstel komt geen wezenlijke versterking tot stand van de kwaliteitsbewaking of kwaliteitsbevordering van de advocatuur. Deze behoeven echter wel meer aandacht. Onder andere door het openstellen van de juridische faculteiten voor grote groepen studenten met een gevarieerdere vooropleiding uit brede lagen van de samenleving is de advocatuur een kwalitatief diverse beroepsgroep geworden met grote morele en juridisch-technische uitschieters naar boven en naar beneden. Daarnaast is de advocatuur deel van een samenleving die marktwaarden hoog in het vaandel heeft staan en die de verdediging van niet-materiële waarden ziet als iets moois 'erbij'. De vraag is dus: hoe kunnen bevordering en bewaking van de kwaliteit van de advocatuur worden gerealiseerd op een wijze die hout snijdt? Dat kan plaatsvinden aan de voordeur van het huis van de Orde, in het huis zelf en aan de achterdeur.

Toelatingsexamen

Bij de toegangsdeur tot het huis van de Orde dienen minimumnormen voor toelating te worden gesteld op grond waarvan je wordt toegelaten tot het

huis van de Orde, of op grond waarvan je de toegang wordt geweigerd. Deze normen kunnen worden getoetst in het toelatingsexamen tot de Balie, zoals voorgesteld door de Commissie advocatuur. Het huidige beroepsopleidingsexamen zou verder ontwikkeld dienen te worden 'tot een stevig *bar exam* [...] om de kwaliteit van de beroepsuitoefening te garanderen', aldus Huls en Laclé.⁷ In het examen zullen juridisch-technische vereisten een rol spelen, maar kunnen ook beroepsethische vereisten aan de orde komen. In de Verenigde Staten is *ethics* een vast en stevig onderdeel van het *bar-exam*. In Nederland hebben mevrouw Sonja Boekman en later professor Quant ertoe bijgedragen dat er enige aandacht is voor de beroepsethiek en de Gedragsregels in de opleiding.

Omggaan met strijdige kernwaarden
Is men eenmaal advocaat, dan zijn zowel minimumnormen als aspirationele normen van belang. De eerste betreffen bijvoorbeeld normen voor een goede

uitoefening van de praktijk. Die regels kunnen heel specifiek zijn, bijvoorbeeld in de vorm van een *best practice* (die eigenlijk beter een *good practice* is te noemen), zoals de normen geformuleerd voor de asielpraktijk.⁸ Dit is de vloer van het huis, maar er is ook een plafond: de aspirationele normen en waarden van de advocatuur. Als een moraal alleen uit minimumnormen bestaat, worden wellicht de ergste misstanden tegengegaan, maar worden tegelijk kansen gemist om meer dan dat minimum te bereiken.

De Commissie advocatuur noemt als kernwaarden van de advocatuur: onafhankelijkheid, partijdigheid, integriteit, vertrouwelijkheid, deskundigheid en publieke verantwoordelijkheid voor de goede rechtsbedeling. Ook regering en parlement willen deze in de Advocatenwet vastleggen, als toetsingskader voor de beroepsuitoefening, de beroepsregulering, de toelating tot het beroep en de bevordering van de goede marktwerking. Daar lijkt mij niets op tegen, maar ik wil een kanttekening plaatsen over de relatie tussen de kernwaarden.

De morele spanning tussen partijdigheid en publieke verantwoordelijkheid, en partijdigheid en onafhankelijkheid, is inherent aan het beroep van rechtshulpverlener

Partijdigheid en publieke verantwoordelijkheid, en ook partijdigheid en onafhankelijkheid (o.a. van de cliënt), staan veelal in gespannen verhouding tot elkaar. Dit is de morele spanning die inherent is aan het beroep van de rechtshulpverlener. In de traditionele uitoefening van de professie zijn deze onafhankelijkheid van de cliënt en de zorg voor de samenleving belangrijke waarden. Deze kernwaarden worden door de Commissie summier behandeld. Tot hoever gaat de partijdigheid, tot hoever de publieke verantwoordelijkheid?

De Commissie advocatuur schrijft enerzijds: 'De advocaat heeft bij de behartiging van de belangen van de cliënt

7. N.J.H. Huls & Z.D. Laclé, *Meer macht voor de consument? Een position paper ten behoeve van de Commissie-Van Wijnen*, Boom Juridische uitgever, Den Haag 2006.

8. N. Doornbos, F. Koers & Th. Wijngaard, *Bij de hand in asielzaken, leidraad voor de asieladvocaat*, Wolf Legal Publ., Nijmegen 2006.

ook de goede rechtsbedeling in het oog te houden.’ Anderzijds stemt de Commissie in met de visie van de Adviescommissie Strafrecht, die vaststelt ‘dat de strafadvocaat *uitsluitend* opkomt voor de belangen van de cliënt’. Deze strijdigheid is ook voelbaar in de praktijk. In mijn eigen onderzoek van enige jaren geleden stelde de ene advocaat dat een verdachte er recht op heeft dat zijn advocaat geen middel onbenut laat, terwijl een andere advocaat van mening was dat een advocaat zich beperkingen dient op te leggen onder andere als aan derden, bijvoorbeeld slachtoffers, door de door hem benutte middelen schade wordt toegebracht.⁹

Strijdigheid van kernwaarden is een bekend verschijnsel in recht en wet. Deze strijdigheid wordt hanteerbaar door voor ieder concreet geval een oplossing te zoeken. Uit een veelheid van gevonden oplossingen kunnen vervolgens algemene regels ontstaan over hoe om te gaan met die strijdigheid. Met de twee genoemde kernwaarden van de advocatuur gaat het heel anders. De ene Commissie stelt categorisch het een, de andere Commissie categorisch het ander. En in de praktijk volgen advocaten de ene regel of de andere. Wat ontbreekt is een praktijkgerichte reflectie, gericht op analyse van de strijdigheid en een nadere concretisering met behulp van casus, uitmondend in richtinggevende bakens. Pas dan kunnen dekens het proactieve beleid gaan voeren dat er van hen verwacht wordt en heeft de tuchtrechter vaste grond onder de voeten.

Getrapte sanctivering

Het huis van de Orde telt grote zalen voor algemeen gebruik en vele kamers voor de specialisatieverenigingen. De Commissie cassatie-advocatuur pleit – naar analogie van het in Duitsland, België en Frankrijk bestaande specialisme – voor een exclusieve cassatiebalie met een benoemingssysteem op basis van

9. L.E. de Groot-van Leeuwen, ‘Lawyer’s moral reasoning and professional conduct, in practice and in education’, in: K. Economids (ed.), *Ethical Challenges to Legal Education & Conduct*, Hart Oxford 1998, p. 237-253; L.E. de Groot-van Leeuwen, ‘The lawyer poised between client and Society’, in: J. Cooper & L. Trubek (eds.) *Educating for Justice: Social Values and Legal Education*, Aldershot, Dartmouth, 1997, p. 238-251.

tingsexamen.¹⁰ Zo kunnen de bestaande specialismen zich ontwikkelen tot een actief derde normenstelsel dat, naast de minimum- en de aspirationele normen, binnen het huis van de Orde functioneert.

De specialisatieverenigingen hebben nu al hun eigen cursussen en kunnen ook eigen toegangseisen formuleren. Dit opent tevens de mogelijkheid voor getrapte tuchtrechtelijke sanctivering, zoals schorsing uit de specialistenvereniging, terwijl men nog wel advocaat blijft. Een dergelijke mogelijkheid van *graduated sanctions* is volgens onderzoek van Elinor Ostrom belangrijk voor het succesvol beheer van collectieve goederen van groepen door die groepen zelf. Zoals advocaten hun collectief goed, hun reputatie en monopoliepositie, zouden moeten beheren.¹¹

Wanneer moet je eruit?

Dit brengt ons bij de achterdeur van het huis van de Orde. Zoals overal in huis, heeft de tuchtrechter ook bij de achterdeur een belangrijke maatschappelijke taak. De overschrijding van minimumnormen kan grote maatschappelijke onrust teweegbrengen. Het zijn juist de achterdeurnormen – wanneer ‘moet je eruit’ – die maatschappelijk van groot belang zijn: daar let de samenleving op. Als er niet aan het minimum van de goede beroepsuitoefening (in juridisch-technische, morele of sociaal-psychologische zin) wordt voldaan, moet er een sanctie volgen. Het opleggen van sancties met de mogelijkheid tot schorsing en het schrappen van het tableau, behoort exclusief tot de taak van de tuchtrechter. Door de uitspraken en sancties van de tuchtrechter wordt duidelijk gemaakt dat er voor boeven, beunhazen, charlatans en morele randfiguren geen plaats is in de beroepsgroep. Dat moet helder en duidelijk zijn voor de beroepsgroep zelf en dient ook duidelijk te worden gemaakt aan het brede publiek.

Ook de deken heeft een belangrijke taak bij deze achterdeur. Hij kan, indien hij buiten het geval van een klacht op de hoogte is gebracht van bezwaren tegen

10. Advies Commissie cassatie-advocatuur 21 juni 2004.

11. Elinor Ostrom, *Governing the Commons, the Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, 1990.

Slechts op basis van een praktijkgerichte analyse van de strijdigheid van de kernwaarden, uitmondend in richtinggevende bakens, heeft de tuchtrechter vaste grond onder de voeten

een advocaat, deze ter kennis brengen van de Raad van Discipline. Hiervan zouden de dekens meer gebruik kunnen maken. Zo kunnen zij samen met de tuchtrechters, en met behulp van een goede ondersteuning, fouten van advocaten corrigeren en sanctioneren.¹²

Eer

Kwaliteitsbevordering en -bewaking van de advocatuur vragen structureel meer aandacht dan in het verleden. Passende maatregelen die door de Orde in eigen huis kunnen worden genomen – en gedeeltelijk in het verlengde liggen van ontwikkelingen die al in gang zijn gezet – zijn: een stevig toelatingsexamen voor de balie, een actief uitwerken van oplossingen voor tegenstrijdigheden van kernwaarden, een sterkere normatieve rol van de specialismen en proactief optreden door deken en tuchtrechter.

Mogen wonen in het huis van de Orde moet een eer zijn, die wordt verdiend door te voldoen aan heldere normen en sancties, aan de voordeur, in het huis en aan de achterdeur.

12. Vgl. over de eigenlijke taak van de tuchtrechter, H.B.H. van Griensven, ‘Klachten in en buiten de orde’, in: *Recht op tuchtrecht, 50 jaar Hof van Discipline*, 2003, p. 116-119.